

MAATWERK

VOORBEELDEN UIT DE PRAKTIJK

MAATWERK

VOORRAAD

TALENT OP ELK NIVEAU

INHOUDSOPGAVE

Fioretti College Hillegom	5
Hyperion Lyceum Amsterdam	8
Spinoza Lyceum Amsterdam	10
Twents Carmel College Denekamp	12
Sterren College Haarlem	15
Mill-Hill College Goirle	18
DevelsteinCollege Zwijndrecht	20
Sint-Oelbertgymnasium Oosterhout	22
De Heemgaard Apeldoorn	25
Pierson College Den Bosch	28

VOORWOORD

Leerlingen onderwijs bieden dat recht doet aan al hun talenten. Dat is de uitdaging waar de sector vo voor staat. Want een leerling die voor alle vakken precies hetzelfde niveau heeft, is eerder uitzondering dan regel. Dat betekent ook aanpassing van de huidige inrichting van het onderwijs. Het draait om flexibiliteit en differentiatie, het centraal stellen van de leerling.

In de afgelopen jaren zijn steeds meer scholen aan de slag met onderwijs op maat, om op hun eigen manier hun leerlingen het beste te kunnen bieden. En dat vraagt heel wat van alle betrokkenen, zowel van de organisatie van de school, van de vaardigheden van docenten, als van de motivatie van leerlingen. Het is dan ook bijzonder om te zien hoe elke school deze ambitie anders vormgeeft. Door te experimenteren met onderwijstijd, door centrale lesroosters los te laten, of door toetsen anders in te zetten bijvoorbeeld.

In deze bundel vindt u tien praktijkvoorbeelden van scholen die de uitdaging zijn aangegaan. Op inspirerende wijze zoeken zij vernieuwende wegen om het beste uit hun leerlingen te halen, zodat deze kinderen zich allemaal ten volle kunnen ontwikkelen. Een proces om onderwijs anders te organiseren, dat om veel moed vraagt, maar ook heel mooie resultaten laat zien. Wellicht brengt het u op ideeën om onderwijs nog beter aan te laten sluiten bij de talenten en mogelijkheden van leerlingen!

Paul Rosenmöller, Voorzitter VO-raad

Heeft u vragen over maatwerk of wilt u advies van experts? Neem dan contact op met maatwerk@vo-raad.nl of kijk op www.vo-raad.nl/maatwerk

FIORETTI COLLEGE: Geef leerlingen veel te kiezen!

Als leerlingen keuzes kunnen maken en serieus worden genomen, zijn ze meer verbonden met hun onderwijs en zetten ze zich beter in.

Dat uitgangspunt leidt op het Fioretti College in Hillegom (vmbo, mavo, havo) tot een veelzijdig extra onderwijsaanbod. Het extra aanbod staat niet alleen in het teken van talentontwikkeling, vertelt adjunct-directeur Ben Kersten. “We willen leerlingen óók cognitief uitdagen om zich maximaal te ontwikkelen.”

Het maatwerk van het Fioretti College begint zodra de leerling instroomt. Zo is er de ‘kader-mavoklas’, een opstroomklas voor eerstejaars, die aan het eind van het schooljaar doorstromen naar de theoretische leerweg of naar de kaderberoepsgerichte leerweg. Die keuze wordt dus een jaar uitgesteld. Kersten: “Ook krijgen de basis- en kaderleerlingen in de onderbouw zo veel mogelijk onderwijs op twee niveaus aangeboden. In maart van het tweede leerjaar krijgen zij een basisberoepsgericht of een kaderberoepsgericht advies.”

FIO-PLUS

Pakkend, Leuk, Uitdagend en Sportief; dat zijn de kenmerken van de zogenoemde ‘FIO PLUS-lessen, die in de onderbouw twee uur per week op het rooster staan. “Tijdens deze lessen maken leerlingen kennis met allerlei terreinen die te maken hebben met talentontwikkeling”, vertelt Kersten. “Bijvoorbeeld dans, muziek, sport, techniek, koken en kunst en cultuur. De mavo- en havoleerlingen volgen tijdens deze lessen masterclasses, waarin ze over allerlei onderwerpen onderzoek doen en presentaties houden.”

ONLINE

Maak de brede vorming van leerlingen zichtbaar op het plusdocument, zie: www.vo-raad.nl/plusdocument

EXTRA'S IN DE BOVENBOUW

Als vervolg op de FIO-PLUS-lessen kunnen leerlingen in de bovenbouw kiezen voor de sportklas, dansklas of

musicalklas. Gedurende twee jaar volgen ze deze lessen twee uur per week. “Deze lessen komen bovenop het rooster”, vertelt Kersten. “Leerlingen bepalen dus zelf of ze eraan meedoen. Ongeveer twintig procent van de leerlingen kiest daarvoor.”

Maar er is nog meer te kiezen in de bovenbouw. Zo zijn er voor mavo-leerlingen twee extra keuzevakken: commerciële technologie en Health en Wellbeing, en kunnen vierdejaars een extra theorievak volgen. “Ook kunnen leerlingen in de bovenbouw avo-vakken op een hoger niveau volgen”, vertelt Kersten. “Dat doet ongeveer 10 procent van de leerlingen. Ze krijgen hiervoor een certificaat of een vermelding op het diploma. En voor lwoo-leerlingen die onvoldoende perspectief hebben om langs de reguliere weg hun basisdiploma te halen, hebben wij een leerwerktraject.”

HANDELINGSGERICHT WERKEN

Om dit alles te realiseren, spelen de leerling, zijn ouders, maar ook zijn mentor een cruciale rol. Kersten: “Zeker als leerlingen vakken op een hoger niveau volgen, moeten er duidelijke afspraken zijn die zijn verankerd in de leerroute. We gaan daarbij steeds meer uit van de principes van handelingsgericht werken. Ook

vereist dit heel goed overleg in de vakgroepen en goede differentiatievaardigheden van docenten. Vaak hebben zij in een les immers te maken met twee of drie niveaugroepen.”

TIP

Ontwikkel een rijk keuzeaanbod, zodat leerlingen vakken kunnen volgen die aansluiten bij hun interesses.

Dit alles weerhoudt het Fioretti College er niet van om het onderwijs op maat verder te ontwikkelen. “We zijn bezig met de gemengde leerweg als verlengde van de kader-mavoklassen en we denken na over een techniekprofiel in de havo. Voor leerlingen voor wie het diploma basisberoepsgerichte leerweg niet haalbaar is, ontwikkelen wij samen met het mbo een vmbo-mbo entreeopleiding, zodat deze leerlingen toch kunnen doorstromen naar mbo niveau 2.”

THEMA

Brede vorming

MEER INFORMATIE

Ben Kersten

b.kersten@fioretti.nl

HYPERION LYCEUM: “Om leerlingen uit te dagen moet je geen haast hebben”

Jongeren die kunnen en durven uitblinken. Dat is de leerlingenpopulatie van het Hyperion Lyceum in Amsterdam dat in 2011 is opgericht.

De school biedt gymnasium en vwo+ aan en geeft leerlingen diverse mogelijkheden om hun leerweg te versnellen, te verbreden, te verdiepen en te verrijken. Daphne van Manen, teamleider van de bovenbouw, vertelt erover: “We willen leerlingen optimaal uitdagen.”

Die uitdaging krijgen leerlingen allereerst in een aantal zelf ontwikkelde extra vakken die in de onderbouw van vwo+ worden gegeven: Grote Denkers, Logica en Argumentatieleer en Lifestyle Informatics. In het eerste jaar maken alle leerlingen kennis met deze vakken én met de klassieke talen. Daarna kiezen ze voor gymnasium of vwo+.

JAPANS OF HIPHOP

Naast dit ‘vaste’ extra aanbod, kunnen leerlingen hun onderwijs in de onderbouw individueel verbreden. Zo kunnen ze kortdurende cursussen volgen, zoals Japans, Motorknutselen, Hiphop of een Hiv & aidsmodule. Van Manen: “De leerlingen volgen deze cursussen in lestijd, dus dat betekent dat ze lessen van een ander vak tijdelijk missen.

Ze moeten hierover afspraken maken met de betreffende docent. Uitgangspunt is dat de leerling het altijd mag proberen, dus we hanteren geen selectiecriteria. Gaat het niet goed, dan moeten ze met de cursus stoppen, maar dat gebeurt zelden.”

TIP

Durf centrale lesroosters los te laten en geef leerlingen inspraak in hun eigen rooster.

CONTRACT

In de bovenbouw kunnen leerlingen vakken versneld doorlopen en hierin in het vijfde jaar examen doen. “Wij kiezen er bewust niet voor om een vijfjarig vwo aan te bieden, omdat het

in onze visie niet in de eerste plaats draait om versnellen. Het gaat erom leerlingen optimaal uit te dagen. Dan moet je geen haast hebben. Daarom leggen wij het accent op de inhoud: leerlingen die een of meer vakken versnellen, moeten in overleg met hun mentor een plan maken hoe ze de vrijgekomen tijd besteden. Ze kunnen bijvoorbeeld een extra vak volgen of extra lessen in een vak dat ze moeilijk vinden, maar ze kunnen ook colleges volgen aan de universiteit of stage lopen. Het plan wordt vastgelegd in een contract.”

“Het draait niet in de eerste plaats om versnellen, het gaat erom leerlingen optimaal uit te dagen”

Organisatorisch, administratief en roostertechnisch is dit alles een behoorlijke klus, vertelt Van Manen. “Ook vraagt het veel van docenten. Omdat leerlingen al in de vierde beginnen met versnellen, hebben docenten verschillende groepen leerlingen in de klas en moeten ze dus goed kunnen differentiëren. Ook kost het docenten best veel tijd.” Om dit alles goed te organiseren en leerlingen en docenten te ondersteunen, heeft de school Bureau V ingericht. “Bureau V wordt gerund door

vier docenten”, vertelt Van Manen. “Zij organiseren het extra cursusaanbod en regelen het versnelde examen. Ze zorgen bijvoorbeeld dat de contracten kloppen en ze communiceren met docenten over de leerlingen die gaan versnellen. De voorwaarden voor het onderwijs op maat worden dus door Bureau V georganiseerd, maar de leerlingen hebben zelf de verantwoordelijkheid om het te doen.

Ze moeten heel zelfstandig kunnen werken en hun eigen schoolwerk goed organiseren. En dat doen ze. We zien dat het leerlingen enorm motiveert. Ze voelen zich serieus genomen en ze werken hard.”

THEMA

Versneld en verrijkt vwo

MEER INFORMATIE

info@hyperionlyceum.vova.nl

SPINOZA LYCEUM: “Lef hebben om de leerling los te laten”

Op Spinoza 20first, een nieuwe locatie van het Amsterdamse Spinoza Lyceum, stellen leerlingen hun eigen onderwijsprogramma samen. Ze kiezen zelf hoe hun dagprogramma eruit ziet en op welk niveau ze werken. De coaches begeleiden de leerlingen hierbij. Rector Jan Paul Beekman verwacht er veel van.

Dankzij de principes van het Dalton-onderwijs – zelfstandigheid, verantwoordelijkheid, samenwerking, effectiviteit en reflectie – is men op het Spinoza Lyceum altijd al sterk gericht op de individuele leerling. Het is daarom niet verwonderlijk dat deze school veel werk maakt van onderwijs op maat. “In ons schoolplan staat dat maatwerk in de komende jaren een speerpunt is”, zegt rector Jan Paul Beekman.

20FIRST

Die ambitie komt het duidelijkst tot uiting op de locatie Spinoza 20first, waar dit schooljaar honderd leerlingen zijn gestart met een verregaande vorm van onderwijs op maat, of zoals Beekman het noemt: Dalton 2.0. “Leerlingen beginnen de dag in de zogenoemde ‘scrumgroep’ die uit 12 leerlingen

bestaat. Hier bespreken ze met elkaar welke opdrachten ze vandaag gaan doen. Die opdrachten worden elke zes weken gemaakt door de zes coaches die op deze locatie werken. Op hun iPad zien de leerlingen wat hen de komende zes weken te doen staat. Maar wanneer, hoe en waar ze dat doen, is aan de leerlingen zelf.” De scrumgroepen zijn gemengd. Leerlingen met een mavo-, havo- en vwo-advies zitten bij elkaar.

ONLINE

Bekijk voor meer mogelijkheden tot maatwerk het schema op www.vo-raad.nl/maatwerk-schema

“We zien nu al dat veel leerlingen ongeveer de helft van de vakken op een hoger niveau doet”, vertelt Beekman.

“Dat komt doordat het schooladvies altijd is gebaseerd op het niveau van hun zwakste vakken. Ze ontdekken hier vanzelf dat ze in andere vakken veel beter zijn. Dat motiveert de leerlingen enorm.”

TIP

Ontwikkel een heldere visie en strategie op het onderwijsconcept dat u wilt realiseren.

KEURSLIJF

Geen rooster, geen lessentabel en geen bel; dat is een voorwaarde voor écht onderwijs op maat, ervaren ze op het Spinoza. Op de andere locatie, het lyceum, waar ook steeds meer vormen van maatwerk worden ingevoerd, is het rooster een groot struikelblok.

Beekman: “Hier moeten we binnen het keurslijf van het rooster naar mogelijkheden zoeken. Zo kunnen bovenbouwleerlingen tijdens lessen van vakken waar ze goed in zijn andere activiteiten doen, bijvoorbeeld colleges volgen aan de universiteit. Dat is mooi, maar de lessentabel belemmert de uitbreiding van maatwerk. Ik hoop dan ook dat we de organisatie zo weten in te richten, dat we nog beter aan de wensen en behoeftes van de leerlingen kunnen

voldoen, temeer daar ik bij 20first zie wat onderwijs op maat doet met leerlingen en docenten.”

KOERSVAST ZIJN

Hij ziet leerlingen, én hun motivatie, enorm groeien. “Onder andere dat maakt dat veel docenten helemaal worden gegrepen door wat er bij 20first gebeurt. Maar er ook zijn docenten die twifelen of het iets voor hen is. Het vraagt ook echt iets van docenten: ze moeten het lef hebben om de leerling los te laten en meer een coachende rol spelen.” Het is volgens Beekman heel belangrijk dat de koers glashelder is en dat je strikt vasthoudt aan je concept en geen concessies doet. “Dat is soms lastig. Als je bijvoorbeeld knelpunten tegenkomt, dan ben je geneigd om te kiezen voor ‘oude’ oplossingen. De neiging om terug te vallen op het bekende is een valkuil, die je kunt vermijden door koersvast te zijn.”

THEMA

Flexibele leerroutes

MEER INFORMATIE

Jan Paul Beekman

jp.beekman@spinozalyceum.nl

TWENTS CARMEL COLLEGE:

“Maatwerk vereist lef en vertrouwen”

Iedere leerling van de locatie Denekamp van het Twents Carmel College (onderbouw vmbo tot en met onderbouw vwo-extra) werkt sinds dit schooljaar bij Nederlands, de moderne vreemde talen en geschiedenis klasoverstijgend op zijn eigen niveau. Dit gebeurt in het kader van de pilot ‘Recht op maatwerk’ van het ministerie van OCW. “Wij kiezen voor het vraaggerichte scenario”, vertelt locatiedirecteur Maaïke Morsink, “omdat we daarmee elke leerling optimale kansen bieden.”

Kansengelijkheid staat hoog in het vaandel op het Twents Carmel College, vertelt Morsink. “Dat betekent onder meer dat we tegemoet willen komen aan verschillen tussen leerlingen. We stelden bijvoorbeeld vast dat ‘de gemiddelde kaderleerling’ niet bestaat. Veel leerlingen kunnen bepaalde vakken aan op een hoger niveau en anderen moeten op sommige vakken worden bijgespijkerd.”

WAT KUN JIJ AAN?

Daarom kiest de school ervoor om de indeling in niveaus los te laten, in eerste instantie bij de genoemde vakken. Morsink: “Een vmbo-kaderleerling bijvoorbeeld doet Engels op havo-niveau of een havo-leerling volgt

geschiedenis op vwo-niveau. We kijken per leerling: wat kun jij aan? Dat betekent ook dat leerlingen in hun eigen tempo door de leerstof heen gaan. Ze werken dus niet meer per definitie op het niveau van het leerjaar waarin ze zitten. Er is bijvoorbeeld een onderbouwleerling die al havo-examen Duits heeft gedaan.”

ONLINE

Lees meer over de pilot op www.vo-raad.nl/pilot-recht-op-maatwerk

BORGEN

De school is al langer bezig met het extra uitdagen van leerlingen. Zo kunnen leerlingen kiezen voor het

Goetheprogramma voor Duits of voor Cambridge Engels, havo/vwo-leerlingen kunnen Latijn volgen, en vwo-extra-leerlingen een uitgebreid programma met wetenschapsoriëntatie. Daarnaast zijn er de afgelopen jaren verschillende proeftuinen uitgevoerd en zijn docenten al langer bezig met differentiatie in de klas.

Morsink: “Nu gaat het erom de aanpak te borgen: wat werkt er goed en hoe kunnen we dat breder wegzetten?”

Dat vraagt veel van de organisatie, bijvoorbeeld van het rooster. Wij hebben gelukkig een fantastische roostermaker die goed meedenkt. Dat is heel belangrijk. Maar het rooster staat ook ter discussie: als we de leerling echt centraal willen stellen, voldoet het traditionele rooster dan nog wel? Of moeten we het onderwijs anders gaan organiseren? Binnenkort gaan we met het hele team kijken bij verschillende scholen die al verder zijn met gepersonaliseerd leren en met flexroosters.”

AVONTUUR

Docenten zijn daar erg enthousiast over, omdat ze ervaren dat ze nog extra kennis kunnen ophalen, vertelt Morsink. “De docenten zijn zeer positief, maar het vraagt ook veel. Van de één wat meer dan van de ander, omdat ook docenten verschillend zijn. Hun rol verandert ingrijpend: ze zijn

meer coach en minder leraar. We hebben gelukkig een team dat veel met elkaar deelt. Dat is heel belangrijk als je zo’n ontwikkeling doormaakt.”

TIP

Gebruik alle mogelijke manieren om de nieuwe aanpak te communiceren en geef zelf het goede voorbeeld aan de rest van de organisatie.

En wat het van de schoolleiding vraagt? Daarover is Morsink kort en duidelijk: lef en vertrouwen. “Je moet durven. Durven zeggen: we gaan dit proberen, omdat we ervan overtuigd zijn dat dit beter is voor onze leerlingen. En om dat te durven, moet je heel veel vertrouwen hebben in het systeem, in de leerlingen en in de docenten. Je gaat een avontuur aan met elkaar en, net zoals bij iedere reis, zijn er af en toe spannende momenten. Maar ik vind het met name heel erg leuk, vooral de weg ernaartoe.”

THEMA

Pilot Recht op maatwerk

MEER INFORMATIE

Maaïke Morsink

maaike.morsink@twentscarmelcollege.nl

STERREN COLLEGE: “Leerlingen kunnen vaak veel meer dan we dachten”

Toen Wim Huiberts in augustus 2014 aantrad als directeur van het Sterren College (vmbo) in Haarlem, trof hij een zwakke school aan. Inmiddels behoren de basis- en kaderberoepsgerichte leerwegen van de school tot de top van vmbo-scholen in Nederland. Eén van de vernieuwingen die heeft bijgedragen aan dat succes is de invoering van maatwerk. Een belangrijke reden om dat verder te ontwikkelen.

Daarom doet het Sterren College mee aan de pilot ‘Recht op maatwerk’ van het ministerie van OCW. De school streeft uiteindelijk naar een vraaggerichte aanpak, zodat elke leerling zijn eigen leerroute kan samenstellen. Om daar naartoe te kunnen groeien, is in eerste instantie gekozen voor het aanbodgerichte scenario.

VLIEGWIEL

“We zijn de afgelopen jaren met maatwerk begonnen, maar nog niet honderd procent bewust”, vertelt Huiberts. “We hadden ook veel andere verbeteringen door te voeren. De onderwijsresultaten zijn sterk verbeterd, maar met name op het gebied van talentontwikkeling willen we meer doen. We gebruiken maatwerk als vliegwiel om binnen de school meer

aandacht te krijgen voor de talenten van leerlingen en om leerlingen meer uit te dagen.”

TIP

Ruim obstakels op en focus op wat er wél kan; moedig het nemen van innovatieve stappen aan.

PEDAGOGISCHE DRIEHOEK

Daarom biedt de school leerlingen dit schooljaar verschillende mogelijkheden aan om meer te doen dan alleen het reguliere curriculum volgen. Naast stapelen kunnen leerlingen een of meer vakken op een hoger niveau volgen en afsluiten, en ze kunnen extra theorievakken volgen. In de onderbouw kunnen leerlingen verschillende praktijkvakken

kiezen, en zo hun eigen praktijkroute samenstellen. Ook is er een sportklas voor leerlingen die op dat gebied talentvol zijn.

“Leerlingen die voor een van deze opties kiezen, moeten wel aan een aantal randvoorwaarden voldoen”, vertelt Huiberts. “Als een leerling bijvoorbeeld een extra vak wil volgen of vakken op een hoger niveau wil doen, mag dat natuurlijk niet ten koste gaan van zijn prestaties bij andere vakken. Daarom wordt dat besluit altijd genomen in samenspraak met docenten en de ouders. In de pedagogische driehoek wordt bepaald of de leerling wel of niet gebruikmaakt van maatwerkmogelijkheden.”

“Leerlingen vragen soms zelfs meer dan wij kunnen bieden”

OMSLAG IN DENKEN

Leerlingen grijpen de mogelijkheden vol enthousiasme aan, vertelt Huiberts. “Ze vragen soms zelfs meer dan wij kunnen aanbieden. En er zijn steeds meer leerlingen die gebruikmaken van het aanbod. Waren het afgelopen jaar maar een paar leerlingen van de basisberoepsgerichte leerweg die kozen voor stapelen, dit jaar zijn dat er dertien; dat is meer dan 10 procent. Er zijn op dit moment zes leerlingen die een vak op

een hoger niveau volgen, en dat worden er steeds meer. De vraag of leerlingen een vak misschien op een hoger niveau kunnen doen, is steeds vaker onderwerp van gesprek.”

Dat laatste is tekenend voor de cultuuromslag die gaande is in de school. Want, vertelt Huiberts, dit vereist een omslag in denken. “Leraren moeten uitgaan van mogelijkheden in plaats van onmogelijkheden, en dat lukt steeds beter. Omdat dit twee jaar geleden nog een zwakke school was, vereist dat soms forse ingrepen. Maar er is nu veel meer aandacht voor resultaten en voor de talenten en ambities van leerlingen. Iedereen – docenten, leerlingen en ouders – ziet dat leerlingen vaak veel meer kunnen dan we dachten. Maar dat lukt alleen als we leerlingen uitdagen en als leerlingen vertrouwen hebben in zichzelf.”

THEMA

Pilot Recht op maatwerk

MEER INFORMATIE

Wim Huiberts

w.huiberts@sterrencollegehaarlem.nl

MILL-HILL COLLEGE: “Ze zitten algauw in de zomerschoolflow”

De school is verlaten, maar de twaalf zomerschoolleerlingen van het Mill-Hill College in Goirle verzamelen zich elke ochtend op het Talenplein. Hier werken ze twee weken lang aan twee vakken. Er staat nogal wat op het spel, blijkt uit het gesprek met sectordirecteur mavo Kiki Nieuwkerk, die verantwoordelijk is voor de zomerschool. “De leerlingen moeten voor elk vak minimaal een 5,5 halen. Lukt dat niet, dan blijven ze alsnog zitten.”

Want aan de zomerschool doen alleen leerlingen mee die eigenlijk doubleren, maar die met een succesvolle afsluiting van de zomerschool alsnog over kunnen gaan. Deze zomerschool is voor leerlingen uit mavo 3, havo 3, vwo 4 en 5, waarvan de school verwacht dat ze met wat extra inspanning toch over kunnen gaan en hun volgende schooljaar succesvol kunnen afsluiten.

ONLINE

Bekijk meer praktijkvoorbeelden op www.zomerscholenvo.nl

“Het gaat om leerlingen waarvan we vinden dat doubleren weinig zin heeft”, vertelt Nieuwkerk. “Zij krijgen de kans

om in de zomerschool aan twee vakken te werken, waardoor ze beter beslagen ten ijs komen in de examenklas.”

CONTRACT

Bijna alle voorgedragen leerlingen grepen die kans; slechts één leerling doet niet mee, omdat hij op vakantie is. “We hanteren de voorwaarden heel strak”, vertelt Nieuwkerk. “Als je voor de zomerschool kiest, moet je twee weken meedoen, dagelijks van half 10 tot half 3, en moet je aan twee vakken werken. Leerlingen tekenen hiervoor bij de intake ook een contract, want het is belangrijk dat de leerling het echt wil en er helemaal voor gaat.”

Voor iedere leerling hebben de eigen vakdocenten leerstof aangeleverd, en een

toets met een bijbehorend beoordelingsmodel. De leerlingen plannen zelf hun werk en worden begeleid door een coach – één coach op zes leerlingen – die op de laatste dag ook de toets afneemt. “We maken gebruik van externe coaches”, vertelt Nieuwkerk. “Dat heeft een praktische reden – onze docenten hebben vakantie – maar we denken ook dat het voor leerlingen prettig is dat ze te maken hebben met andere begeleiders en een andere aanpak. Van tevoren zijn leerlingen vaak nog wat huiverig, maar als ze eenmaal in de structuur van de zomerschool zitten, komen ze algauw in de zomerschoolflow.”

TIP

Maak gebruik van de mogelijkheden die de Wet modernisering onderwijstijd biedt om leerlingen een aanvullend lesprogramma te bieden, gericht op zowel vakinhoud als studievaardigheden.

VEEL GELEERD

De coaches helpen de leerlingen vooral met plannen en leren leren; vaardigheden die veel zomerschoolleerlingen niet optimaal beheersen. Ook houdt de coach de leerling en zijn ouders elke twee dagen via de e-mail op de hoogte van de vorderingen.

Uit ervaring weet Nieuwkerk – de school organiseert de zomerschool nu voor het derde jaar – dat de meeste leerlingen zullen overgaan. “De afgelopen jaren maakte ongeveer negentig procent van de leerlingen beide toetsen voldoende. Maar ook leerlingen die de zomerschool niet haalden, zeiden dat ze er veel van hebben geleerd, met name studievaardigheden.”

PREVENTIEF

Het fenomeen zomerschool heeft ook een preventieve functie, vertelt Nieuwkerk. “In april hebben we een informatieavond georganiseerd voor alle leerlingen die dreigen te blijven zitten – en hun ouders – en die dus mogelijk in aanmerking komen voor de zomerschool. Het is mooi om te zien dat de groep zomerschoolleerlingen uiteindelijk aanzienlijk kleiner is. Het schrikt leerlingen af als ze horen dat ze in de zomervakantie misschien nog naar school moeten. Dat was voor veel leerlingen dan ook een trigger om tot de zomer heel goed hun best te doen.”

THEMA

Voorkomen van onnodig zittenblijven

MEER INFORMATIE

Kiki Nieuwkerk

knieuwkerk@mill-hillcollege.nl

DEVELSTEINCOLLEGE: “De doorstroommonitor levert nuttige informatie op”

Het DevelsteinCollege in Zwijndrecht houdt zich actief bezig met het vervolg van de schoolloopbaan van de leerlingen. Zo zijn er contacten met de Hogeschool Rotterdam en Hogeschool InHolland, helpt een LOB-cv leerlingen een bewuste studiekeuze te maken en worden studenten gevolgd met de doorstroommonitor.

“Met de Hogeschool Rotterdam en InHolland en collega-scholen voor voortgezet onderwijs in de regio vormen we een netwerk vo-hbo”, zegt Ruud Vlak, conrector van het DevelsteinCollege in Zwijndrecht. “Er is bijvoorbeeld een doorstroommonitor ingericht. Voor de vakken Nederlands, Wiskunde en Economie wordt structureel gemonitord hoe leerlingen presteren in het hbo.” In de doorstroommonitor staan gegevens van oud-leerlingen. Welke cijfers halen ze voor toetsen op het hbo? In hoeveel tijd doorlopen ze de opeenvolgende studie jaren? Hoe groot is het percentage uitval? “De scores vergelijken we met die van andere vo-scholen”, zegt Vlak. “Dat levert nuttige informatie op. Wat er goed gaat moeten we behouden en wat in vergelijking met andere scholen minder goed gaat, moeten we verbeteren.

Wij vinden wel dat we aan de bovenrand moeten zitten. Als onze leerlingen beneden het gemiddelde scoren, doen we iets niet goed.”

TIP

Ga na of instellingen voor vervolgonderwijs waar veel leerlingen naar doorstromen doorstroominformatie kunnen terugkoppelen.

HBO-VAARDIGHEDEN

Leerlingen van Develstein blijken bijvoorbeeld minder goed te scoren op zaken als samenwerking en zelfstandigheid dan op vakinhoudelijke kennis. Vlak: “De decaan is nu bezig in kaart te brengen welke hbo-vaardigheden we leerlingen bijbrengen en wat er ontbreekt. Vervolgens kunnen we aan

het hbo vragen om extra aandacht te schenken aan vaardigheden die bij ons minder aan bod komen.”

ONLINE

Bekijk de Handreiking Gebruik van doorstroomdata op www.vo-raad.nl/doorstroomdata

LOB-CV

Een belangrijk instrument om een betere keuze te maken voor een vervolgonderwijs is het LOB-cv. Dit LOB-cv geeft een overzicht van alle stappen die een leerling heeft gezet op het gebied van loopbaanoriëntatie. Op grond hiervan vindt een gesprek plaats tussen de decaan en de leerling over de studiekeuze. Vlak heeft een voorbeeld: “We hebben een junior mentoraat, waarbij bovenbouwleerlingen brugklassers begeleiden. Daarvoor krijgen ze een certificaat. Dat is van belang als ze een maatschappelijk georiënteerde opleiding willen gaan volgen.”

LESBEZOeken

Als het aan Vlak lag, zouden hbo- en vo-leraren op elkaars onderwijsinstellingen lesbezoeken afleggen of zelfs lessen geven aan elkaars leerlingen en studenten. “Dan krijgen de hbo-docenten echt zicht op hun

“Met de doorstroommonitor en het LOB-cv zorgen we ervoor dat we onze leerlingen steeds beter toerusten voor het hbo”

toekomstige studenten en de vo-docenten krijgen een beeld van wat van de leerlingen verwacht wordt in het hbo.” Dat is, met het oog op de verschillende roosters, lastig te organiseren. Wel wonen de collega's of Vlak zelf de bijeenkomsten bij die de beide hbo's gezamenlijk vier keer per jaar organiseren voor de scholen voor voortgezet onderwijs. “We sparren in die bijeenkomsten over wat er nodig is op het gebied van Nederlands, wiskunde en economie. Samen met de doorstroommonitor en het LOB-cv zorgen deze contacten ervoor dat we onze leerlingen steeds beter toerusten voor het hbo.”

THEMA

Doorstroom naar vervolgonderwijs

MEER INFORMATIE

Ruud Vlak

rvlak@develsteincollege.nl

SINT-OELBERTGYMNASIUM: Twee vakken bijspijkeren met de lenteschool

Het is meivakantie op het Sint-Oelbertgymnasium in Oosterhout, maar dat geldt niet voor de 42 leerlingen die meedoen aan de lenteschool. In de vakantie komen zij zes dagen naar school om te werken aan twee ‘zwakke’ vakken. Margo Verhagen, coördinator van klas 3 en 4, organiseert de lenteschool samen met een collega.

Dit is het tweede jaar dat leerlingen van klas 1 tot en met 5 zich kunnen opgeven voor de lenteschool. “We laten die keuze over aan de leerlingen”, vertelt Verhagen, “omdat we ervan overtuigd zijn dat dit het beste werkt als leerlingen zelf willen. Ze moeten er immers zes vakantiedagen voor opofferen. Wel hebben we een aantal toelatingcriteria: leerlingen die er te goed of te slecht voorstaan, vallen af.”

IN EIGEN HAND

De lenteschool staat geheel in het kader van het doublurebeleid, vertelt Verhagen. “We willen dat leerlingen zich tijdig extra gaan inspannen om over te gaan naar het volgende schooljaar. Daarom kiezen we niet voor een zomerschool. Zittenblijven voorkomen en terugdringen; dat is de inzet.” Omdat de lenteschool alleen voor de

eigen leerlingen is en in het eigen schoolgebouw plaatsvindt, is de drempel voor deelname laag. “We hebben ervoor gekozen om het allemaal in eigen hand te houden, vooral om het voor de leerlingen zo makkelijk en vertrouwd mogelijk te maken.”

TIP

Formuleer heldere deelnamecriteria, zoals het leerjaar, om welke vakken gaat het, hoe groot is de achterstand en de motivatie van de leerling.

ZEVEN VAKKEN

De lenteschool biedt zeven vakken aan waarin de meeste onvoldoendes vallen: Latijn, Grieks, Duits, Frans, wiskunde, scheikunde en natuurkunde. Leerlingen kiezen twee vakken waaraan ze tijdens

de lenteschool willen werken: ’s ochtends aan het ene en ’s middags aan het andere vak. Verhagen: “Via een projectbureau huren we externe vakdocenten in, die de leerlingen ondersteunen. Onze eigen docenten stellen vooraf, samen met de leerling, de zogenoemde ‘hulpvraag’ op, zodat leerlingen precies weten wat ze gaan doen. Dat wordt ook van tevoren met de ouders gecommuniceerd.”

ONLINE

Bekijk het handboek lente- en zomerscholen VO op www.vo-raad.nl/handboek-zomerscholen

TEVREDENHEIDSONDERZOEK

De ervaringen van vorig jaar waren goed. Zestig procent van de lenteschooldeelnemers die in het voorjaar geregistreerd stond als ‘niet automatisch bevorderd’, is toch overgegaan. En een tevredenheidsonderzoek laat zien dat zowel leerlingen als ouders positief waren over de lenteschool: 88 procent van de leerlingen vond het nuttig, geen enkele leerling vond het niet nuttig, en 80 procent van de ouders vond het een goed initiatief. Het onderzoek gaf dan ook geen aanleiding om de opzet van de lenteschool te veranderen, vertelt Verhagen.

“Onze eigen docenten stellen vooraf, samen met de leerling, de zogenoemde ‘hulpvraag’ op, zodat leerlingen precies weten wat ze gaan doen”

“Wel maken leerlingen dit jaar bij een paar vakken een afsluitende toets, die meetelt of die als herkansing dient voor eerder gemaakte toetsen. Dat hopen we volgend jaar bij alle vakken te kunnen doen, want dat werkt als een ‘beloning’ die leerlingen motiveert.” Gezien de positieve resultaten heeft de school het voornemen om volgend jaar meer leerlingen aan de lenteschool mee te laten doen.

THEMA

Voorkomen van onnodig zittenblijven

MEER INFORMATIE

Margo Verhagen

M.Verhagen@oelbert.nl

DE HEEMGAARD: “Versneld vakken afsluiten en laten vallen in havo 3 verhoogt de motivatie”

Stel, een leerling is halverwege het derde leerjaar van de havo. Hij weet inmiddels dat hij volgend jaar het profiel Economie en Maatschappij gaat doen. Toch moet hij nog vakken volgen als natuurkunde en scheikunde, waar hij niet goed in is en niet leuk vindt. Wat doet dit met zijn motivatie?

“Vanzelfsprekend heeft deze situatie effect op de motivatie van een leerling”, zegt Evert Jan Meel, conrector van de afdeling havo van De Heemgaard in Apeldoorn. Hij merkte inderdaad een flinke dip in de motivatie van zijn derdejaars havoleerlingen in met name de tweede helft van het schooljaar. Daarnaast kampte de school met een laag bovenbouwrendement van de havo. Daarom bedacht Meel zes jaar geleden de havo 3-pilot Profileren & afsluiten.

PROFILEREN EN AFSLUITEN

In het kort houdt de pilot het volgende in: in de eerste drie periodes van het derde leerjaar krijgen de leerlingen de noodzakelijke stof van havo 3. Na de

derde periode kiezen leerlingen vier keuzevakken die ze laten vallen, omdat ze na hun profielkeuze in de bovenbouw deze vakken niet meer hebben. Vandaar ook de naam Profileren & afsluiten. Meel: “Deze aanpak heeft een ontzettend positief effect op de motivatie van leerlingen, zij zitten niet langer ‘opgescheept’ met vakken, waar ze geen interesse in hebben.” De tijd die vrijkomt doordat leerlingen vier vakken minder volgen, ongeveer 8 à 10 uur per week, wordt geïnvesteerd in de vakken die de leerling wel meeneemt naar de bovenbouw. Bijna alle vakken krijgen er in de laatste periode een extra lesuur per week bij. Meel: “Deze tijd wordt besteed aan het verbreden en verdiepen van de stof

van de vakken die de leerling houdt. Zo start hij met een stevigere basis in havo 4.” Ook wordt er in deze periode veel aandacht besteed aan ‘bovenbouwvaardigheden’: leerlingen leren studeren op de manier zoals dit in de bovenbouw gebeurt. De overgang van onderbouw naar bovenbouw wordt op deze manier minder groot voor de leerlingen. Dit heeft ook een blijvend positief effect in de bovenbouw, merkt de school. Aanzienlijk minder leerlingen blijven in de gehele bovenbouw zitten.

MEER WERKPLEZIER DOCENTEN

Deze werkwijze vereist dat alle noodzakelijke stof voor havo 3 in slechts drie periodes gedoceerd wordt. Aanvankelijk plaatsten de docenten vraagtekens bij de haalbaarheid hiervan. Meel: “Ik heb hen toen

geadviseerd om nog eens kritisch te kijken naar de stof en deze naast de verplichte kerndoelen te leggen. Moet je echt alles doceren?”

“De overgang van onderbouw naar bovenbouw wordt op deze manier minder groot voor de leerlingen”

Hoewel het niet de aanleiding was voor de pilot, heeft het profileren en afsluiten ook een groot positief effect op de docenten: zij hebben in de vierde periode enkel leerlingen in de klas die bewust voor het vak gekozen hebben. Meel: “Je merkt dat de leerlingen meer gemotiveerd zijn voor de vakken die ze gekozen hebben, waardoor het werkplezier van de docent ook vergroot wordt.”

TIP

Besteed aandacht aan ‘bovenbouwvaardigheden’: de overgang wordt zo minder groot voor de leerlingen.

BETREK COLLEGA'S

Meel heeft enkele tips voor scholen die hier ook mee aan de slag willen: “Betrek de roostermaker en de decaan vanaf het begin. De roostermaker moet namelijk zorgen voor een nieuw rooster voor de vierde periode en voor de decaan verschuift de piek: leerlingen moeten namelijk eerder over een profielkeuze nadenken. En, zorg voor goede communicatie richting de ouders en de leerlingen gedurende het gehele schooljaar.”

Inmiddels werkt De Heemgaard vijf jaar op deze manier. Het effect? Verhoogde motivatie van leerlingen én docenten, hogere ouder- en leerlingtevredenheid én een bovenbouwrendement van boven het landelijk gemiddelde. Meel: “Ik wist dat het een goed idee was, maar dat het enthousiasme onder de leerlingen en de docenten zo groot zou zijn, dat had ik niet verwacht.”

THEMA

Interne doorstroom

MEER INFORMATIE

Evert Jan Meel

e.meel@veluwseonderwijsgroep.nl

DS. PIERSON COLLEGE: “Maatwerk vereist een flexibele werkwijze”

Maatwerk en differentiatie. Als we passend onderwijs willen realiseren, zijn dit onmisbare elementen in ons onderwijs, zo is de redenering op het ds. Pierson College. Daarom heeft de school proeftuinen ingericht, waar docenten samen met leerlingen een nieuwe aanpak ontwikkelen.

De ‘Anders leren-klas’ is één van de proeftuinen. Willeke Rijkers, afdelingsleider van de brugklassen, vertelt over de aanpak.

Niet alleen de Wet passend onderwijs was voor de school aanleiding om serieus werk te gaan maken van maatwerk. Er waren daarvoor meer redenen, vertelt Rijkers. “De plaatsingscommissie worstelde er al langere tijd mee dat er heel wat moeilijk plaatsbare leerlingen zijn. Een leerling is bijvoorbeeld heel goed in rekenen, maar heeft een achterstand op taalgebied. We hebben al jaren dakpanklassen, maar daarmee konden we nog onvoldoende recht doen aan de verschillen.”

PROEFTUINEN

Ook zag de school te veel leerlingen die enthousiast in het eerste leerjaar van start gaan, maar die hun motivatie gaandeweg verliezen. “We stelden vast dat motivatieproblemen vaak ontstaan

als het onderwijsaanbod niet aansluit bij het individu”, vertelt Rijkers. “Bovendien lag het accent op cognitieve vaardigheden en was er onvoldoende aandacht voor competenties op het gebied van studievoerdigheid, persoonlijkheidsontwikkeling en burgerschapsvorming.”

Deze constatering brachten de school er drie jaar geleden toe om een aparte brugklas in te richten, waar vergaand wordt gedifferentieerd en waar veel aandacht is voor algemene competenties. Rijkers: “Dat sluit naadloos aan bij onze onderwijsvisie, waarin onder meer staat dat we een brede vorming van leerlingen nastreven en dat we het belangrijk vinden dat ieder kind zich optimaal kan ontwikkelen. Wij

hebben op onze school verschillende proeftuinen, waarin we werken aan onderwijsontwikkeling om deze visie gestalte geven in de praktijk. De ‘Anders leren-klas’ is een van die proeftuinen. We zijn gestart met een groep docenten die ervoor in was om op een wezenlijk andere manier te gaan werken.”

ANDERS LEREN

‘Anders leren’ betekent dat gewerkt wordt vanuit leerdoelen, dat er veel ruimte is voor reflectie en dat leerlingen extra coaching krijgen van de mentor. De leerling volgt vakken op het meest passende niveau, kiest zelf in welk tempo hij dat doet, en denkt mee over de oefeningen hij nodig heeft. Doordat, meer dan voorheen, vanuit leerdoelen wordt gewerkt, kunnen leerlingen ook kiezen voor andere leeractiviteiten, binnen of buiten school. De leerling is eigenaar van zijn eigen ontwikkeling, en is verantwoordelijk voor zijn eigen onderwijsresultaten. Er is veel aandacht voor competenties, zoals samenwerken, reflecteren, plannen en communiceren.

De werkwijze heeft natuurlijk ook gevolgen voor het toetsbeleid, vertelt Rijkers. “We toetsen in deze klas meer formatief, en leerlingen kunnen kiezen uit verschillende toetsmomenten. De toets-activiteitenweken, waarmee wij op school werken, worden voor deze

leerlingen dan ook anders ingevuld. In plaats van toetsen, werken zij zelfstandig aan leerdoelen die zij samen met de mentor bepalen.”

TIP

Zorg dat docenten eigenaar zijn van de ontwikkeling. Geef hen invloed en ruimte om het zelf vorm te geven en betrek ook ouders en leerlingen hierbij.

Hoewel het eerste jaar niet gemakkelijk was, waren zowel de leerlingen en hun ouders als de betrokken docenten enthousiast. “We hebben dat eerste jaar ontzettend veel geleerd en we zagen mooie resultaten”, vertelt Rijkers. “Daarom hebben we de proeftuin uitgebreid: vorig jaar zijn we in leerjaar 1 met twee ‘Anders leren-klassen’ gestart, en we hebben besloten om de aanpak de komende jaren uit te rollen, zodat alle leerlingen in de onderbouw straks op deze manier kunnen leren. De overgangsnormen tussen leerjaar 1 en 2 zijn afgeschaft en de determinatie wordt uitgesteld. Omdat je in de bovenbouw te maken krijgt met de druk van de examens, moeten we heel goed bekijken hoe we de doorgaande lijn op een goede manier kunnen vormgeven. Dat is een mooie uitdaging.”

ANDERE MINDSET

Vast staat in ieder geval dat straks steeds meer docenten betrokken zijn bij het ‘Anders leren’-concept. De uitrol naar de hele school is iets dat veel aandacht vraagt, vertelt Rijkers. “Dit vereist een hele andere manier van lesgeven. Voorheen was het leerstof-aanbod leidend, nu denken docenten in leerdoelen en sluiten ze aan bij de leermogelijkheden van de individuele leerling. Dat is een omslag in het denken en vereist van docenten een andere mindset. Het is niet langer de vraag of het kind in het systeem past, maar hoe we het systeem bij het kind kunnen laten passen.”

Om docenten goed toe te rusten voor het andere leren is het noodzakelijk dat de docenten tijd hebben om samen te werken aan onderwijsontwikkeling, om te overleggen en zaken af te stemmen. “Het is belangrijk om dat te faciliteren”, zegt Rijkers. “Daarom hebben we daarvoor komend schooljaar op de donderdagochtend één vast uur ingeroosterd. De leerlingen komen op die dag een uur later op school.”

Veel ontwikkelingen worden door het team in co-creatie vormgegeven. Ook biedt de professionaliseringsafdeling van de school – de Pierson Academy – verschillende scholingen en trainingen

aan, bijvoorbeeld over formatief toetsen en scrummen. Aan elke docent wordt de vraag gesteld die zij ook stellen aan de leerlingen: wat wil jij leren? Wat heb jij nodig om zo te kunnen werken? Elke docent bepaalt dus zelf welke stap hij gaat zetten en wat hij daarvoor nodig heeft.

“Het is niet langer de vraag of het kind in het systeem past, maar hoe we het systeem bij het kind kunnen laten passen”

ouders

Omdat de werkwijze ook voor ouders en leerlingen nieuw is, besteedt de school veel aandacht aan de communicatie. Zo werkt de school met klankbordgroepen waarin feedback wordt gevraagd aan ouders. Leerlingen en ouders van de ‘Anders leren-klassen’ worden voor de zomervakantie uitgenodigd voor een informatiebijeenkomst over de werkwijze en de visie. Aan het begin van het schooljaar is er een ‘verwachtingsgesprek’ met de mentor en halverwege het schooljaar een voortgangsgesprek. “De leerling is nadrukkelijk eigenaar van deze gesprekken”, zegt Rijkers. “Naast deze gesprekken, kunnen ouders te allen tijde contact opnemen met de mentor of met vakdocenten, want we hebben de tienminutengesprekken afgeschaft. Het gaat er immers om dat

ouders, leerlingen en docenten samen nadenken over de ontwikkeling van de leerling op het moment dat het ertoe doet.”

Rijkers verwacht veel van de ontwikkeling, maar ziet ook een valkuil. “We moeten ervoor zorgen dat we in ontwikkeling blijven, en dat we niet een nieuwe ‘in beton gegoten’ constructie vastleggen, waardoor de flexibiliteit wordt beperkt. Maatwerk vereist immers juist een flexibele werkwijze. Daarom maken wij nu steeds afspraken voor een beperkte periode, bijvoorbeeld een half jaar of een schooljaar, die we vastleggen in een ‘tijdelijk werkbare overeenkomst’. Na elke periode reflecteren we, en stellen we de werkwijze zo nodig bij. Zo zorgen we ervoor dat we succesvolle ontwikkelingen vastleggen en uitrollen naar de andere klassen, en voorkomen we tegelijkertijd dat we weer in een nieuw ‘keurslijf’ terechtkomen.”

 THEMA
Flexibele leerroutes

 MEER INFORMATIE
Willeke Rijkers
w.rijkers@pierson.nl

COLOFON

Dit is een uitgave van de VO-raad

Redactie Eveline van Amstel, VO-raad
Ontwerp hollandse meesters
Foto's Gymnasium Apeldoorn
 Groenhorst College Maartensdijk
 Haemstede-Barger Mavo Heemstede
 Wolfert College Rotterdam

Utrecht, februari 2018

VO-raad
Aidadreef 4
3561 GE Utrecht

© 2018 VO-raad, Utrecht